

Takács Tibor

Van-e ok a pánikra?

A Fradi, a politikai rendőrség és a sajtó az 1960-as évek elején

Az 1964. szeptember 13-i FTC–Győr labdarúgó bajnoki mérkőzés után a fővárosban régóta nem látott tömegmegmozdulásra került sor. A Népstadionnál, majd a Rákóczi úton ferencvárosi szurkolók előbb csak szidalmazták a kivezényelt rendőröket, majd össze is csaptak a kiabáló tömeg szétosztatásával próbálkozó rendőri egységekkel. A történeteket a rendőrség és az állambiztonság egy több éve tartó folyamat betetőzéseként értelmezte, és ilyen formában is „cselekményesítette”. Szerintük egy súlyos, a sportpályákon, elsősorban az FTC labdarúgó- és jégkorongmérkőzésein jelentkező, ám mégsem csupán a sport területére korlátozódó, hanem szélesebb politikai és társadalmi problémáról van szó, amelynek összetevőit jelentésekben igyekeztek a felsőbb szervek és vezetők tudtára adni. Írásomban elsősorban arra igyekszem választ keresni, hogy a meccs utáni eseménysor elfoglalta-e azt a helyet a tömegkommunikációban, amelyet a politikai rendőrség szeretett volna, vagyis kiváltott-e *morális pánikot*.

Az elemzés középpontjába Dr. Sós György rendőr vezérőrnagy, budapesti rendőrfőkapitány 1964. szeptember 17-ére keltezett, Galambos József III. főcsoportfőnöknek és belügyminiszter-helyettesnek címzett, eredetileg szigorúan titkos jelentését helyezem.¹ A tízoldalas, jól felépített, négy részre (1. előzmények, 2. események, 3. következtetések, 4. feladatok) tagolt szöveg a morális pánik megteremtésének kísérletként értelmezhető. Azaz a jelentés egy csoportot, illetve a hozzá kapcsolódó jelenséget – konkrétan a Fradi-szurkolók viselkedését – a társadalom idealizált rendjét, elfogadott értékrendszerét fenyegető veszélyként kívánta tudatosítani.²

De miért a Ferencváros? Mert a Fradi gyakorlatilag a sztálinista diktatúra kiépülésétől kezdve a rendszerrel való szembenállás egyik szimbóluma volt. Ennek „köszönhetően” az ötvenes években nevétől és színeitől is megfosztották, amelyeket csak közvetlenül az 1956-os forradalom előtt kapott vissza. A klub azonban továbbra is a politikai rendőrség célkeresztjében maradt, amely a hatvanas években is folyamatosan kutatót az FTC körül tömörülő „reakciós” és „fasiszta” elemek után, és többször is tájékoztatta a belügyi és a pártvezetést a klub vezetésében uralkodó rendszerellenes politikai légkörről.³

¹ ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 248–257.

² COHEN, 1972. 9. Vö.: KITZINGER, 2000. 23–24.

³ TISCHLER, 2004. 3–4.

I.

„Az FTC–Győr mérkőzés után ellenséges, ellenzéki, huligán, garázda elemek részéről végrehajtott rendezavarás betetőzése volt annak a folyamatnak, ami az utóbbi években az FTC mérkőzésein előfordult” – kezdi Sós György a jelentést. A problémák 1963 elején kezdődtek, amikor előbb a jégkorong-, majd a labdarúgó-mérkőzéseken (utóbbiakat ebben az időben a Népstadionban rendezték meg) az FTC-szurkolók között lévő „szélsőséges elemek növekvő élénkülését” tapasztalta a rendőrség. Nem másról volt szó, mint hogy egy egy több száz fiatalból álló, zászlókkal és zajkeltő eszközökkel felszerelkezett csoportosulás jött létre a Ferencváros meccsein. Mint Sós írja: „1962-ben még elkoboztuk a zajeszközöket és a zászlókat, később azonban – mivel a nemzetközi mérkőzéseken a külföldi szurkolók ilyeneket használtak, másrészt a tv közvetítései révén ez széles körben ismertté vált – engedélyeztük ezek használatát.” Abban, hogy 1963-ban a rend, az „aranykor” véget ért, nem kis szerepe volt tehát a sajtónak, bár kétségtelen, hogy ez a felelősség csak közvetetten vetődik fel. Az engedékeny hozzáállás következményeként alakulhatott ki és vált hónapról-hónapra egyre élénkebbé és agresszívabbá a zászlókkal felszerelkezett, hangoskodó, a korabeli szóhasználat szerint „arénázó” tömb. A szöveg két példát is említ: 1963 nyarán a labdarúgó bajnokság befejezése alkalmával – amikor is a Fradi 14 év után ismét bajnokságot nyert – a Szeged elleni mérkőzésen a felvonuló és intézkedő rendőröket füttykoncerttel és ütemes „csürhe” kiabálással fogadták; majd pár hónappal később, a Dinamo Moszkva elleni barátságos mérkőzés alatt a szurkolók szovjetellenes szólásokat kiabáltak, „mely – így a jelentés – nagy felháborodást keltett a sportszerető közvéleményben”.

A következő jégkorong idényben az FTC mérkőzésein felhangzó antiszemita megnyilvánulások miatt rendőri intézkedéseket is foganatosítottak, és közel 80 főt igazoltatattak, illetve állítottak elő. A keménymagot egy – kiből másokból, mint – „huligánokból” álló csoport képezte, ráadásul a társaság feltételezett vezetőjének az apja – állítólag – nyilas volt. A legnagyobb problémát azonban a focimeccsek jelentették, hiszen – az FTC jó szereplésének köszönhetően – 1964 tavaszán a szurkolótábor megnőtt, a „zászlós csoport” pedig egy helyett már négy szektort is elfoglalt, és egyre inkább befolyásolta a lelátók hangulatát. Hasonló magatartást tanúsítottak a vidéki mérkőzéseken is, így azok különleges rendőri előkészületeket és intézkedéseket igényeltek, ráadásul mintát szolgáltattak a többi csapat szurkolótáborainak is; az őszi idényben például az MTK–Debrecen mérkőzésen történt „rendbontás”. A legnagyobb gond persze továbbra is a fradistákkal volt, akik szeptember 9-én az MTK Bajza utcai helyiségénél ünnepelték a csapatukat, de „botrányos” magatartást tanúsítottak a csapat utolsó előtti fordulóban Tatabányán lejátszott mérkőzésén is, ahol egyébként a Ferencváros a hazaiak legyőzésével bebiztosította bajnoki címét.

A nagy „balhét” – az FTC bajnokságát, illetve Albert Flórián sérüléséből való felgyógyulását megünneplendő – a 1964. szeptember 13-i utolsó fordulóra tervezték.⁴ Az FTC–Győr mérkőzés előtt a szurkolók gyűjtést szerveztek, és zászlókat, kolompokat, képeket és más „rendbontásra alkalmas eszközöket” vásároltak. A jelek szerint a rendőrség az új típusú szurkolási szokások kialakulásával, meghonosodásával járó

⁴ Az MLSZ döntése alapján 1964-től visszatértek a tavaszi–őszi rendszerű bajnokságra, amelynek utolsó fordulóját – az októberben kezdődő tokiói olimpia miatt – szeptember 13-án rendezték.

„veszélyek” eltúlzásával a jelenséget a (szocialista) rend megbontásaként értelmezte: a szöveg egy huligánokból álló, rendbontásra szövetkezett, szervezett akciót végrehajtó csoportot konstruál. És dekonstruál is egyben, hiszen mindezek után azt írja: „A rendbontás szervezettségét részletekbe menően nem tudjuk teljesen bizonyítani, de többoldalú értesüléseink szerint többen felkészültek és közösen megbeszélték az abban való részvételt.”

A mérkőzésre nemcsak a szurkolók, hanem a rendőrök is készültek. A meccs előtt több hangadót is beidéztek és figyelmeztettek. Részletes biztosítási tervet dolgoztak ki, amely alapján 150 operatív és 26 közrendvédelmi tisztet, 400 beosztott és 500 önkéntes rendőrt, 10 lovasrendőrt és 6 URH-gépkocsit vezényeltek ki a helyszínre. Két nappal a találkozó előtt az MSZMP IX. kerületi és fővárosi bizottsága, a Budapesti Testnevelési és Sportszövetség, a BRFK, valamint az FTC képviselői megbeszélést tartottak, ahol elvetették a klub vezetésének előzetes elképzelését, hogy nagyarányú ünnepséget rendezzenek a mérkőzés után. Ehelyett abban állapodtak meg, hogy a mérkőzés előtt a Magyar Labdarúgó Szövetség részéről köszöntik a csapatot, a találkozó végén pedig a játékosoknak virágcsokrot nyújtanak át, a csapat meghajol a közönség felé és levonul, majd a Hársfa Étterembe megy.

Az ünneplésre, pontosabban annak elmaradására vonatkozó hivatalos elképzelésekből azonban – a jelentés szerint az FTC elnökségének a hibájából – semmi sem valósult meg. A mérkőzés végén a csapat többsége a „gyertek ide” felhívásra az örjögő, zászlót lobogtató szektor közönségéhez ment. A felfokozott hangulatban a lelátókon újságokat égettek. Az FTC vezetése a tervezett ünneplés elmaradásáról nem értesítette a szurkolókat, így többezres tömeg tódult az igazgatósági épület felé. (Ráadásul a játékosokat szállító autóbusz sem az étterembe, hanem az Üllői úti FTC pályára ment, arra való hivatkozással, hogy ott van Albert, Rákosi és Dalnoki gépkocsija. A szurkolók közül szintén többen kiabálták, hogy „gyerünk az FTC Üllői úti pályájára ünnepelni”.) Az igazgatósági épület előtt az ünnepelni készülő tömeg kordonnal találta magát szembe, ami a rendőrséget becsmérő megjegyzéseket váltott ki. A rendőrök többször megkísérelték a tömeg oszlatását és a Népstadion területéről való kiszorítását, ám próbálkozásuk heves ellenállásba ütközött, kövekkel dobálták meg őket, többüket megtámadták, amire válaszul egy rendőr riasztólövést is leadott. A verekedésben részt nem vevők hangulata is a fiatalok mellett és a rendőri támadás ellen volt, és olyan bekiabálások hangzottak el, mint „banditák, olyanok vagytok, mint 1956-ban voltatok”.

A csetepaté a Rákóczi úton folytatódott, ahol az újra összeverődött tömeg jelzavakat kiabált és közáporral fogadta a kikerkező rendőröket. Egy kirakat betörése után a biztosítás parancsnoka tömegoszlatást rendelt el. A rend ezek után csak este 8 órára állt helyre. Az eseményekkel kapcsolatban 53 személyt állítottak elő, akik közül 13 büntetett előéletű volt. Garázdaság és izgatás miatt őrizetbe vétel mellett 11, szabadlábon hagyás mellett 27, míg hivatalos személy elleni erőszak büntette miatt egy ember ellen indítottak eljárást, emellett 11 fiatakorút szülei jelenlétében figyelmeztetésben részesítettek. (Egy személyt az Országos Elmegyógyintézetbe, egy másikat az aszódi javító-nevelő intézetbe szállítottak vissza.) Mindezekon kívül vizsgálatot indítottak az egész eseményről felvételeket készítő sportriporter ellen is, az általa készített filmeket pedig lefoglalták.⁵

⁵ A jelentés borítólapján található elosztó szerint a fényképek egy borítékban a jelentés melléklet-

A jelentés készítője szerint egyértelmű, hogy a rendbontás az igazgatósági épület előtti, nem engedélyezett ünneppésséggel volt összhangban. Meglátása szerint a meg tett intézkedések helyesek voltak, *„mert ha az igazgatósági épület előtt a tervezett ünneplés létrejön, lehetetlenné vált volna mindennemű intézkedés, és az utcákat teljesen ellepte volna a különböző jelszavakat kiabáló fátylós tömeg”*. Ez a kijelentés ellentmond a szöveg többi részének, hiszen a tömeg így is ellepte az utcákat, sőt eredendően a rendőrök szándéka volt a szurkolóknak a stadion területéről az utcákra való kiszorítása.

A jelentés ezt követően sorra veszi az események főbb kiváltó okait. Első helyen áll a rendkívüli méreteket öltő *„egészségtelen”* *„Fradi-hisztéria”*, amelyet – igaz, jóhiszeműen – a sajtó is táplál. (Külön kiemeli a jelentés az FTC Híradó széleskörű terjesztését.) Megemlíti, hogy az illetékes sportszervek sem lépnek fel határozottan, amire pedig azért is szükség lenne, mert az FTC példájára más egyesületeknél is kialakulnak (a Honvéd, a Pécs és a Győr esetében már ki is alakultak) olyan góccok, amelyek a közrendet veszélyeztethetik. A második fő problémának a jelentés az FTC elnökségét tartja, amely nem irányítja *„egyértelműen”* a sportolók és a Baráti Kör magatartását, elvesztette uralmát a szurkolótábor egy része felett, és nem tartja be a különböző szintű megállapodásokat sem. Amikor pedig a budapesti vagy a kerületi pártbizottság részéről kritikával illetik a klubot, a vezetők (különösen Végh Aladár elnök) azonnal a Fradi *„elnyomottságát”* hangoztatják. A harmadik probléma az, hogy az FTC B-közép hangadói büntetett előéletű ellenséges személyek, huligánok, akik más garázda cselekményekben, galerikben, sőt régebbi politikai államellenes szervezkedésekben vettek részt, és ellenséges magatartásra buzdítják a fiatalokat is. Ismét meg kell jegyezniük azonban, hogy a *„tudatos szervezőket”*, az igazi felbujtókat még nem sikerült megtalálniuk, csupán *„a felszínen jelentkező ellenséges elemek és huligán hangadók ismertek, akik lényegében egyedi vagy kisebb csoportokban elkövetett izgatásokat hajtanak végre”*. Azaz nagy összeesküvést nem találtak, de annak ott kell lennie valahol, ezért a jelentés a rendőrség legfontosabb feladatának éppen azt tekinti, hogy hálózati és egyéb operatív úton adatokat szerezzen *„a rendbontás szervezettségére utaló értesülések megerősítésére”*, és az FTC köré tömörül *„nacionalista, ellenséges érzelmű hangadók”* felderítésére. A feltételezett felbujtók közül természetesen nem hiányozhatnak az imperialisták sem: *„Operatív úton lépéseket kell tenni, hogy megismerjük az ellenséges nyugati körök elképzeléseit és terveit, az FTC köré tömörült tömegek felhasználását és mozgását illetően.”*

A jelentés több konkrét intézkedés megtételére is javaslatot tesz, amelyek nemcsak a rendőrség, hanem a többi illetékes számára is lépéseket irányoz elő annak érdekében, hogy a sportrendezvényeken ismét a régi rend uralkodjon. Ezek között az egyik legfontosabb: *„A sajtó, a rádió, a tv határozottabban lépjen fel a rendbontó elemekkel szemben, propagandájukkal járassák le őket, és a sportszerető közönséget állítsák szembe a rendbontó kisebbség tevékenységével.”* A szöveg szerint a huligánokkal szembeni fellépés megköveteli a politikai rendőrség tevékenységének fokozását is. Nem járunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy a szervezett huligán bandák megkonstruálása éppen a rendőrség és az állambiztonság munkájának, fontosságának igazolását szolgálja. Ebből a szempontból a jelentés sok hasonlóságot mutat a politikai rendőrség által az 1956-os forradalomról készített értékelésekkel.

---

tét képezték (ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 247.), és mint ilyenek a kísérőlevélre kerülő iktatóbélyegző szerint meg is érkeztek Galambos Józsefhez (ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 246.), a dossziében azonban ma már nem találhatóak meg.

1956 végén a volt ávósok minden módon – mindenekelőtt az „ellenforradalom” alatti kiállításukra való hivatkozással – igyekeztek igazolást találni további tevékenységük számára. Értékelésük szerint, amíg az államvédelmi szervek következetesen szemben álltak az ellenforradalommal, addig ez más állami szervezetekről, sőt magáról a pártvezetésről sem mondható el.⁶ A rendőrséget illető önkritika hiányában a többi illetékes állami és társadalmi szervezet érintő kritikák, miszerint határozottan kellene fellépniük a rendbontó cselekményekkel szemben, az 1956 végi ávós értékelésekhez teszi hasonlatossá az 1964-es jelentést: mi a helyünkön vagyunk, tesszük a dolgunkat, más szervek azonban nem elég határozottak, ami aztán a szeptember 13-ához hasonló eseményekhez vezet. Az 1964-es jelentés szövege más szempontból is lényegi hasonlóságot mutat az 1956 utáni megtorlás diskurzusával. Miután a forradalom tömegmozgalom-jellegét a kádári hatalom sem tagadhatta, ezért az eseményekbe becsületes szándékkal bekapcsolódó egyszerű dolgozók megtévesztettségét hangsúlyozta, mintegy felnyitva a szemüket, hogy tevékenységükkel valójában az ellenforradalom céljait mozdították elő. A megtorlás elsősorban nem őket, hanem a különböző forradalmi szervezetek vezetőit és „osztályidegen” tagjait, és mindenekelőtt a fegyveres akciókban részt vevő „huligán” és „deklasszált” személyeket érte, „igazolva”, hogy az „ellenforradalmat” elsősorban és szinte kizárólag rendszerellenes, reakciós elemek csinálták. A konkrét ügyek persze nem feltétlenül támasztották alá az előzetes koncepciót, a forradalomban vállalt szerepükért elítéltek többsége még a hivatalos statisztikák szerint is „munkás” és „paraszt” volt. Ezért – többek között – megteremtették a „huligán” fogalmát: már az a tény, hogy bűncselekményt követett el valaki, a munkások és parasztek köréből a lumpenproletárok vagy a huligánok közé sorolta az illetőt.⁷

1964-ben az 1956-oshoz hasonló magyarázatokkal szolgált a rendőrség: most is „bűnözők” tévesztik meg az egyébként jó szándékú fiatalokat. Nem véletlen, hogy a korábbi és a mostani rendbontások alkalmával előállítottak többsége büntetett előéletű, akik már más alkalommal is részt vettek különböző rendzavarásokban. Az állambiztonság által „veszélyes ellenség”-ként kezelt személyek közül többen aktív tagjai az FTC szurkolótáborának. A jelentés példaként több köztörvényes bűncselekményt elkövető és/vagy 1956-os „fegyveres ellenforradalmárt”, elsősorban volt Corvin-közieteket sorol fel. (A többek „bűnlajstromában” felsorolt ’56-os tevékenység szerepe szintén az volt, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsen 1956-tal.) A megnevezettek között említenek háborús büntetett miatt elítélt egykori SS-tagot is, de volt olyan „bűnös”, aki mindössze más fiatalokkal közösen hallgatta a Szabad Európa Rádiót, és együtt készítették a mérkőzéseken használt különböző zajkeltő eszközöket. Az 1956 utáni megtorlással analóg módon a fő felbujtókat szintén elsősorban a politikai elítéltek, a nyugati, illetve imperialista követségekkel kapcsolatban állók és más ellenséges (értelmiségi, egyetemista, klerikális) személyek között keresték. A jelentés szövegvilágából még az „ellenforradalom” fő okairól hozott 1956. decemberi párthatározat⁸ négy tényezője közül három is visszaköszönt: a fasiszta-burzsoá ellenforradalmárok és a nyugati imperialisták konkrétan meg is jelennek az 1964-es jelentésben, míg a pártellenzék szerepét mintha a Fradi vezetésére osztották volna ki.

⁶ PINTÉR, 2002. és TAKÁCS, 2007. Vö. BARÁTH, 2008.

⁷ NAGY-CSERÉ, 2009.

⁸ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata (1956. december 5.) MSZMP, 1973. 13–23.

II.

Erich Goode és Nachman Ben-Yehuda meghatározása szerint a morális pániknak öt alapvető feltétele van: 1. a társadalom széles rétegeinek érintettsége a jelenséggel kapcsolatban; 2. ellenséges hangulat kialakulása a szóban forgó csoport viselkedésével szemben; 3. a társadalom (vagy legalábbis döntő többségének) egyetértése ezekkel az ellenséges érzésekkel; 4. a jelenségből fakadó fenyegetettség eltúlzása, túlreagálása; 5. az illékonyság, azaz a pánik hirtelen kitörése, majd gyors lecsengése.⁹ A fent elemzett szöveg ezeknek a kritériumoknak majdnem teljes egészében megfelel, főleg ami egy jól körülhatárolt csoport viselkedésével szembeni ellenséges viszonyulást, valamint e viselkedés veszélyességének megítélését, túlbecsülését illeti. A jelentés szinte készen adja a morális pánik szövegét, jó kiindulópontot szolgáltatva egy középszintről kiinduló morális pánik elemzéséhez. Ám egy nagyon lényeges tényező hiányzik, méghozzá a társadalom széles rétegeinek, a közvéleménynek az érintettsége, melyet a sajtó teremt meg, illetve tükröz vissza.

A jelek szerint ugyanis olyannyira nem alakult ki pánik, hogy még az alapját képező esemény sem jelent meg a korabeli sajtóban. A *Népszabadság* például csupán az eredményeket közölte, valamint Hegyi Gyula MLSZ-elnök rövid értékelését a befejeződött bajnokságról.¹⁰ Az *Esti Hírlap* ugyan rövid tudósítást is adott a mérkőzésről, az utána történt eseményekről azonban semmit.¹¹ A szurkolók viselkedése egyedül utóbbi lapban volt téma a következő hetekben, igaz, itt is csak két cikk erejéig, és közvetlenül egyik sem az FTC–Győr meccs kapcsán. Az első pársoros írás azzal foglalkozott, hogy a Csepel–Tatabánya találkozón sörösüveget dobtak a pályára, amely nem az első alkalom volt az idényben. „*Felvetődik ismét a kérdés, mint már annyiszor: miért kell a labdarúgó mérkőzéseken sört árusítani, amikor a botrányok többségének oka az ital*” – vonja le a következtetést a cikkíró.¹² (Megjegyzem, nem lehet véletlen, hogy az alkohol mint ok és összetevő hiányzik a BRFK fenti jelentéséből, hiszen az az elkövetők tudatosságát, a cselekmények előre eltervezett voltát kívánta igazolni, amibe a szeszes italok fogyasztásából fakadó félig-meddig öntudatlan állapotban elkövetett tettek nem fértek bele.) Egy héttel később a lap arról számolt be, hogy a Népstadionban – azért, hogy mindenki oda üljön, ahova a jegye szól – tervbe vették a szektorokat elválasztó kerítések megemelését.¹³ Ezt a lépést akár a Fradi–szurkolók viselkedése is kiválthatta, explicit módon azonban ez nem szerepel az írásban, így nem lehet a megbélyegzésüket célzó kampány részének tekinteni.

Az ominózus mérkőzés utáni történésekről a sportnapilap sem számolt be. A *Népsport* már a Tatabánya elleni FTC-győzelemről (amellyel biztossá vált a bajnoki cím) is csak annyit írt, hogy a „*mérkőzés után a szurkolók egy része melegen ünnepelte az új bajnoksapatot, a Ferencvárost. Boldogan ölelkeztek össze a zöld-fehér játékosok is.*”¹⁴ A szeptember 13-i Fradi–Győr összecsapásról szóló másnapi tudósítás elsősorban a 90 percre koncentrált: „*A Népstadionban a volt bajnok és az új bajnok küzdelme csak a*

⁹ GOODE–BEN-YEHUDA, 1994. 33–41.

¹⁰ *Népszabadság*, 1964. szeptember 15. 12.

¹¹ *Esti Hírlap*, 1964. szeptember 14. 4.

¹² *Esti Hírlap*, 1964. szeptember 15. 4.

¹³ *Esti Hírlap*, 1964. szeptember 22. 4.

¹⁴ *Népsport*, 1964. szeptember 7. 1.

második féldőben hozott izgalmas, színvonalas játékot. A Ferencváros közelebb állt a győzelemhez, a győriek azonban nagy lelkesedéssel védték kapujukat.”¹⁵ Természetesen szó esett az új bajnok köszöntéséről is. „A mérkőzést kedves kis ünnepség előzte meg” – olvasható a beszámolóban. Előbb a győri játékosok adtak virágokat a fradistáknak, majd az MTK és a Vasas (akik szintén a Népstadionban játszották le a mérkőzésüket) csapatkapitányai gratuláltak az FTC-nek, végül „a zöld-fehér szurkolók küldöttségé nyújtotta át virágait a ferencvárosi fiúknak”.¹⁶ A következő napi értékelés ismételten kitért az ünnepelésre: „A nézőtér merő hangorkán volt, zöld-fehér zászlók emelkedtek a magasba, percekig zúgott, zengett a stadion a kurjongatásoktól.” A győriektől kapott virágokat a játékosok a közönséghez vitték, majd a rövid ünnepség végén Novák és Dálnoki a díszpályában helyet foglaló jugoszláv vendégeknek nyújtott át „két hatalmas csokor virágot”.¹⁷ Konklúzióként pedig azt olvashatjuk, hogy „noha gól nem született, mégis ez volt az a mérkőzés, amelyről elégedetten távoztak a szurkolók. A ferencvárosiak örültek a bajnokságnak, a győriek pedig annak, hogy az újdonsült bajnokcsapattal szemben megőrizték a negyedik helyet.”¹⁸ A meccs utáni eseményekről, rendbontásról és rendőri akciókról tehát most sem írtak egy sort sem.

Ugyanebben a lapszámban található egy rövid glossza a szurkolói magatartásról. Az írás sajnálkozva jegyzi meg, hogy amíg a sportolóktól mindenki jogosan várja el a sportszerűséget, addig a szurkolásnak nincsenek szabályai. „A szurkolásnak ugyanis csak a jóízűség és a mértéktartás szab gátat. Ha ez hiányzik vagy csak kis részben érvényesül, akkor a magukról megfélemlített szurkolók ízléstelen kiabálásokkal megcsúfítják a sporteseményeket, sportágra és sporteseményre való tekintet nélkül.” Ezért tartaná fontosnak az írás szerzője, hogy a sportszerűség a nézők számára is kötelező legyen: „Ezt jó lenne, ha nem is szabálykönyvbe foglalni, de mint a sportszerű szurkolás feltételeit – elfogadni, sőt – megtartani!”¹⁹ Habár a glossza nem utal egyetlen konkrét eseményre, így a szeptember 13-i történésekre sem, és egyetlen csoportot sem bélyegez meg, mégis lehetett volna egy morális pánikot kiváltó (vagy kiváltani igyekvő) sajtóhadjárat felvezetése. Ám mégsem lett az, ugyanis a következő hetekben-hónapokban nem követte több cikk. Így önmagában viszont, konkrétumok hiányában erőtlen maradt az üzenete, mint ahogy az volt a „megoldásra” tett javaslata is, tudniillik hangsúlyozottan nem követelt szigorú szabályozást, csak nagy általánosságban a sport szellemének megfelelő viselkedést szorgalmazott a nézőtérén is.

Arról, hogy történt valami a szeptember 13-i mérkőzés után, először csak az FTC elnökségének négy nappal később kiadott nyilatkozatából értesülhetett az újságolvasó. Ebben a klub vezetése „mélységesen elítéli azokat a rendezőket, akik az FTC–Győr mérkőzés után provokatív magatartásukkal rombolták egyesületünk tekintélyét. Ezekkel az emberekkel nem vállalunk közösséget, mint ahogy nem vállalhat közösséget egyetlen becsületes ferencvárosi szurkoló sem. Tiltakozunk az ellen, hogy felelőtlen rendezők ma-

¹⁵ Népsport, 1964. szeptember 14. 1.

¹⁶ Népsport, 1964. szeptember 14. 2.

¹⁷ Szeptember 11–16. között Tito vezetésével jugoszláv küldöttség járt Magyarországon. Valószínű, bár a híradásokból nem számolnak be róla, hogy a delegáció tagjai megtekintették a Népstadion-beli kettős rangadót, amelynek összecsapásait – feltételezhetően ismét csak ezzel összefüggésben – jugoszláv bírók vezették.

¹⁸ Gólok helyett – virágcsokrok. Népsport, 1964. szeptember 15. 3.

¹⁹ A szurkolás szabályai. Népsport, 1964. szeptember 15. 5. (Kiemelés az eredetiben.)

*gukat ferencvárosi szurkolóknak nevezzék. Mi nagyon örülünk annak, hogy nagyszámú szurkológárdánk van, s kérjük őket arra, hogy velünk együtt határozottan lépjenek fel a felelőtlen rendbontókkal szemben.*²⁰

A történekről valamelyest részletesebb leírást a *Népszabadság* szeptember 22-i száma közölte; a lap ekkor számolt be a mérkőzés után előállított személyek ellen indított szabálysértési eljárás eredményéről (közrendellenes magatartásért több tucat embert ítéltek 30–30 napi elzárásra). A tudósítás első harmada azt taglalta, hogy az elítéltek kétharmada büntetett előéletű, többen közülük többszörösen is. A cikk szerzője a konkrét cselekményektől eltávolodva, azoktól függetlenül rajzolta meg az elkövetők portréját: *„olyan börtöntöltelék ezek, akik tipikus képviselői a járókelőkre belevetítő huligánoknak, a fiatal nőkkel erőszakoskodóknak, az éjszaka sötétjében surranó tolvajoknak. Röviden: az alvilág alakjai ők, s ha az utcán találkozunk velük, átmegyünk a másik oldalra, mert már ránézésre sem lehetne elhinni róluk, hogy tisztességes, rendes emberek, akik azért mennek ki, mondjuk egy labdarúgó-mérkőzésre, hogy ott valóban klubszeretettből, a labdarúgójáték iránti rajongásból szurkoljanak csapatuknak.*” Ennek ellenére mégis ők voltak a hangadók, az uszítók *„ők lovaltak bele tisztességes szurkolókat is a botrányba*”. Ezt követően a mérkőzés után történeteket vázolta fel: a bajnokcsapat ünneplését, ezt az örvendetes alkalmat használták ki az elkövetők, hogy közbotrányt okozzanak. Előre készültek a balhéra, hiszen kövekkel és botokkal felszerelve mentek a stadionba. A cikk szerzője szerint ők gyújtottak fáklyát újságpapírból, majd amikor a rendőrök felszólították őket, hogy ezt hagyják abba, akkor kövekkel támadták meg ezeket, sőt két rendőrt ütlegelni is kezdtek. A rendőrség *„természetesen”* feloszlatta a csoportosulást. Később másik rendbontásra is sor került a Rákóczi úton, melynek a résztvevőiről szintén *„kiderült”,* hogy többszörösen büntetett garázda személyek.

A cikk által megalkotott történet tehát eltér attól, amelyet a BRFK vezetőjének jelentése konstruál, legfőképpen abban, hogy nem próbál egy nagy összeesküvést kreálni; tulajdonképpen a történetek súlyát csökkenti azzal, hogy elválasztja egymástól a Népstadionban és a Rákóczi úton történt eseményeket, két külön csoport művének tartva a kettőt. A pártlapban elbeszélte történet nem kerül politikai kontextusba, hanem szigorúan a sport területén marad. Az írás azonban még ezen a szinten sem a Ferencváros ellen irányul, hiszen, mint olvasható, az ehhez hasonló jelenség nem új keletű, nemcsak az FTC mérkőzéseire jellemző (bár később megjegyzi, hogy ezeken *„sajnos, gyakori a rendbontás”*), és még csak nem is hazai specialitás: *„szerte a világon tapasztalni a sportpályákon, hogy huligánok kihasználják a tömegek sportszeretét, és megpróbálják a szurkolókat közrendellenes cselekményekbe sodorni*”. Ezért *„minden becsületes, sportszerető ember”* nevében megfelelő intézkedések meghozatalát sürgeti. A kluboknak ki kell közösiíteniük a tisztességtelen szurkolókat (üdvözlí is az FTC elnökségének nyilatkozatát), a sportvezetésnek pedig világosan meg kell szabnia a sportpályák házirendjét, amelynek betartásában a rendező klubokat is felelőssé kell tenni, akár bizonyos szankciók (például pontlevonás) árán is. Az újság a *„probléma”* megoldását, megelőzését tehát egyértelműen sportvezetési, sportszervezési kérdésnek tartja.²¹

²⁰ Az FTC elnökségének nyilatkozata. *Népsport*, 1964. szeptember 17.

²¹ Sz[abó] L[ászló]: Alvilági alakok a lelátókon. *Népszabadság*, 1964. szeptember 22. 10.

III.

A sajtó hallgatása természetesen nem jelenti azt, hogy az események visszhang nélkül maradtak. A mérkőzésen ugyanis több tízezer szurkoló volt jelen, akik révén feltehetően gyorsan híre ment a történeteknek. A szóbeszéd terjedését azonban – jellemből adódóan – nehéz nyomon követni. Itt siethet segítségünkre a mendemondák, pletykák megőrzésében nagy szerepet játszó szövegtípus, az ügynökjelentés. Ezek olvasásakor természetesen figyelembe kell venni azt a dialogikus pozíciót, amelyben keletkeztek: a hálózati személyeknek tekintettel kellett lenniük a megbízók elvárásaira, ami alapvetően meghatározta e sajátos szituációban létrejött szövegek logikáját, strukturáját, nyelvezetét. Ez – mint arra Rainer M. János rámutatott – nem pusztán formai kérdés, hanem nagyon lényeges, a történeti megismerést alapjaiban érintő probléma: a jelentés ugyan a „külső világról informál, azt »idézi«, de rendje a szervezetét”.²²

Kutatásaim során egyetlen olyan dossziét találtam, amelyben a mérkőzésen és utána történetekről szóló véleményekről, hírekről számol be a hálózati személy. A BRFK Politikai Nyomozó Osztályának a Fradi körül már évek óta eredményesen dolgozó ügynöke, „Bakos Miklós” természetesen a szeptember 13-i mérkőzéssel kapcsolatban is fontos feladatokat kapott. Ezeknek azonban nem tudott vagy inkább nem akart eleget tenni. A meccsel összefüggő első, pár soros jelentésében arról számolt be, hogy nem találta a nézőtérén azokat a személyeket, akiket meg kellett volna figyelnie, de nem is nagyon kereshette őket, mert a túl sok ismerős miatt nagy volt a lebukás veszélye. A tartótiszt értékelésében a kifogásokat nem fogadta el, mert a rendőrök saját megfigyelése szerint a megadott személyek a helyükön tartózkodtak, bár azt is látták, hogy az ügynököt sokan ismerősként üdvözölték.²³ Ezzel egy időben leadott párhuzamos jelentésében részletesen beszámolt a meccs alatt tett – bár nem az előzetes utasításoknak megfelelően végrehajtott, feladatát nem is képező – megfigyeléseiről, konkrét nevet is említett, bár tartótisztjében felmerült a gyanú, hogy ezt csak azért tette, hogy növelje jelentése értékét. (Ezért még azt is ellenőrizni kívánta, hogy az illető részt vett-e egyáltalán a mérkőzésen).²⁴ Az ügynök későbbi beszámolóit szintén jelentéktelen dolgokkal voltak tele, így megbízói nem sok hasznukat vették. „Az ügynök gyáva magatartást tanúsított. Nem mert a hangadók közé menni, így értékes személyekről nem is tudott jelentést adni” – értékelték munkáját.²⁵

Témánk szempontjából sokkal fontosabbak azonban azok a beszámolók, amelyekben a jelentéskészítő a mérkőzés utáni megfigyeléseiről tudósít. „Bakos” a fő problémát abban látta, hogy a ferencvárosi klub vezetéséből és a Baráti Körből nem volt senki, aki megpróbálta volna a tömeget irányítani, míg a rendezői gárda a sajtóépületből tétlenül szemlélte az eseményeket. Hazafelé tartva az utcán és a villamoson az ügynök leginkább olyan véleményeket hallott, melyek szerint „a Stadion területén belül a rendőrség elhamarkodottan, szinte a tömeget provokálva lépett akcióba. Hivatkoztak itt a leadott riasztólövésre, a lovasrohamra.” A Rákóczi úton azonban a közhangulat megváltozott, és egyre inkább a „huligánok” ellen fordult. (Bár, ha jobban belegondolunk, a hangulat

²² RAINER M., 2008. 17. Rainer éppen ezért a hálózati személyek tartótisztjeit a jelentések társszerzőinek tekinti. RAINER M., 2008. 158.

²³ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 320. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. szeptember 14.

²⁴ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 321–321/b. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. szeptember 14.

²⁵ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 326–327. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. szeptember 20.

igazából nem változott, hiszen végig a rendbontónak tekintett személyekkel – először a rendőrökkel, később a szurkolókkal – szemben volt ellenséges.) A szemtanúk szinte azonnal politikai tettként értelmezték az eseményt, azonnal tudatába kerültek a történetek politikai jelentőségének. Ezt jelzi, hogy olyan kijelentések is elhangzottak, miszerint „fogja ezt a Szabad Európa kommentálni: ide hozzák a Titót. Ez a törvényesség.”²⁶

Az egy héttel később adott jelentésében a Népstadion-beli „provokációval” kapcsolatos hangulatról, szöbeszédekről, hírekről tudósított. „A múlt vasárnapi történetet, akiket hallottam, sajnálatosan igen negatívan értékelik hatósági szempontból. Nem mellesleg az a tapasztalatom sem, hogy igen rövid idő alatt felfújtt rémhír formájában országos viszonylatban is elterjedt” – írja „Bakos”. Még a „józan, jól dolgozó emberek” is úgy értékelték, hogy a rendőrök „azért támadtak brutális kíméletlenséggel neki fiatal embereknek, gyerekeknek, mert »Hajrá Fradi«-t kiabáltak”. Általános vélemény szerint így álltak boszszút azért, mert az FTC lett a bajnok. Mások beszámolója szerint a Szabad Európa Rádió már hétfő este „kiszínezve” foglalkozott az eseményekkel. Még vidéken is olyan rémhírek terjedtek el, hogy a rendőrök gyerekeket vertek agyon, hogy nagy harc volt a rendőrök és a „nép” között, melynek során több ember is meghalt. A fradisták szerte a városban „szervusz, néger” vagy „üdvözlöm, fekete” köszöntéssel üdvözlik egymást („főleg a jobboldali érzelműek”), párhuzamot vonva a ferencvárosi szurkolók és az amerikai feketék sorsa és polgári jogi törekvései között. A tartótiszt mindehhez csak annyi megjegyzést fűzött: „A különböző rémhíreket más oldalról is ismerjük.”²⁷

Az ügynök pár nappal később az FTC elnöksége által kiadott sajtóközlemény kapcsán számolt be a Fradi-szurkolók hangulatáról. „Egyszerűen úgy tesz mindenki, mintha mi sem történt volna. Akik pedig igen óvatosan megemlítik a dolgokat, azokat leintik a megszokott szöveggel: nem vállalunk velük közösséget!” – írja. Ez a vélekedés már csak azért is összezsenghetett az elnökségi közleménnyel, mert „Bakos” szerint a vezetőktől kezdve az egyszerű szurkolóig mindenki így gondolkodik. Az „igazi” drukkerék igyekeztek maguktól megkülönböztetni a „heccelő, beugrató erőktől”, az egyes szektorokban kialakult „galeriktől”, őket okolva a fradisták rossz híréért. Mint az egyik szurkoló megfogalmazta: „már lassan az utcán úgy néznek egy Fradi-jelvényes emberre a rendőrök, mint aki most fosztotta ki a sarki közértet”. A probléma megoldásában nagy szerepe van a klub vezetésének, ám a felelősséget igyekeznek megosztani a nézők, mondván, általános problémáról van szó, illetve a rendőrség is hibás abban, hogy nem állapítja meg egyértelműen, milyen viselkedési formák a megengedettek, és melyek nem.²⁸

IV.

Az 1964. szeptember 13-i FTC-Győr labdarúgó-mérkőzés utáni eseményekkel kapcsolatban egy morális pánik keltésének – középszintről kiinduló – kísérletéről beszélhetünk, amely azonban, a klasszikus szakaszolást alapul véve, nem ment túl a leltár fázisán, azaz a történetek számbavételén, a megfelelő értelmezési keretek felállításán. Ezt ugyanis nem követte a társadalmi válasz fázisa és a társadalom felügyeleti intéz-

²⁶ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 321–321/b. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. szeptember 14. Tito ekkor hivatalos úton éppen Magyarországon tartózkodott.

²⁷ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 334–335. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. szeptember 22.

²⁸ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 342. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. szeptember 28.

ményeinek a „probléma” megoldására tett ellenlépései, melyek eredményeképpen aztán igazolódott volna a hatalom által konstruált kép.²⁹ Azt persze nem lehet mondani, hogy a történések nem váltottak ki reakciót a közvéleményben, ezek azonban azt mutatják, hogy az illetékesek a saját szempontjukból jól döntöttek akkor, amikor a BRFK-ról kiinduló pánikkeltési kezdeményezésnek nem engedtek szabad utat, hiszen a közvélekedés a rendőröket is hibásnak tartotta abban, hogy az események idáig fejlődtek. (Pár hónappal korábban a szektorokat elválasztó kerítésekén átugráló nézőket megrendszabályozni kívánó rendőröket illető fütytkoncerttel kapcsolatban néhány szurkoló megjegyezte, hogy a rendőrség miért hagyja magát ugratni, hiszen a nézőtéren a rendfenntartás a rendezők és a jegyszedők dolga volna. Ez persze népszerűtlen foglalatosság, ezért engedik át a rendőröknek: egyetlen felhangzó fütyty „*aztán az egész pályát fütytkoncertbe borítja és a rendőrség tekintélyét csorbítja*”.)³⁰ A közvélemény töredékesen megismert reakcióiból levonható legfontosabb következtetés az, hogy még a Fradi berkeiben sem alakult ki az érintettség képze: az egész úgy nem a „mi” gondunk, hanem az „ő”, azaz a rendőrök és a huligánok ügye.

A rendőrség persze nem önmagában a mérkőzés utáni rendbontásban látta a problémát, hanem a hozzá vezető folyamat súlyosságára akarta a figyelmet irányítani. A fentebb említett tudósításokból ugyanakkor kitűnik, hogy a sajtó, különösen a sportsajtó, nem tekintette megoldani való problémának, sportszerűtlen nézőtéri magatartásnak a hangos szurkolást és a zászlók lobogtatását.³¹ Feltehetően nem tekintette annak a közvélemény sem. Ettől függetlenül természetesen a hatalom megpróbálhatott volna kampányt indítani, ám az a tény, hogy ez elmaradt, azt jelzi, hogy az új típusú szurkolási formák a felső vezetés tűréshatárán belül maradtak. Igazából nem lehet pontosan megállapítani, hogy hol, mely szinten akadt el a BRFK-tól kiinduló kezdeményezés. Az állambiztonsági iratok töredékes volta következtében igazából még az sem tudható, hogy mi lett magának a jelentésnek a sorsa, azaz az elsődleges címzett, Galambos József III. főcsoportfőnök és miniszterhelyettes továbbította-e azt a felsőbb vezetésnek. Az mindenesetre sokatmondó, hogy a dokumentumot egy olyan dossziében helyezték el, amelyben a sportra vonatkozó állambiztonsági iratokat gyűjtötték, azaz úgy tűnik, nem „felfelé”, hanem „lefelé”, a III/III. Csoportfőnökség illetékes osztályához továbbították azt. (A dossziében a kérdésre vonatkozó más irat nem található.) Csupán az biztos, hogy a sajtó, illetve a sajtót közvetlenül irányító hatalmi szervek támogatását nem sikerült megszerezni ehhez. (Ebből a szempontból mindenképpen figyelemre méltó a *Népszabadság* szeptember 22-i írása, amely inkább kibébitette, mintsem növelte a kérdés társadalmi súlyát, fontosságát.) A nézőtéri rendbontásokról szóló különböző újságcikkek nem álltak össze egyetlen kampánynyá, a támadások célpontjai nem voltak elég konkrét ahhoz, hogy morális pánikról beszélhessünk. A sajtó ebben az ügyben nem morális vállalkozóként lépett fel, ilyen szerepet csak a BRFK vindikált magának, ám a közép szint 1964-ben nem rendelkezett a megfelelő önálló cselekvési lehetőséggel, nem kelthetett morális pánikot a felső szint, az elit ellenében, vagy legalábbis attól függetlenül.³²

²⁹ KITZINGER, 2000. 26.

³⁰ ÁBTL 3.1.2. M-34523/4. 273–274. „Bakos Miklós” ügynök jelentése, 1964. július 28.

³¹ Az 1964. szeptember 13-i mérkőzésen és az utána történekről nem számolt be a sem a *Képes Sport* című hetilap, sem ENDRÖDI, 1965..

³² Az eset kapcsán még a *Magyar Rendőr* sem cikkezett (cikkezhetett?) a futball-huliganizmusról.

Arra vonatkozóan, hogy a kezdeményezés miért akadt el a hatalmi gépezetben, csak hipotéziseink lehetnek. Ilyen magyarázat lehet, hogy – szemben például az ifjúsági szubkultúrákkal, ahol a generációs ellentétek (hosszú haj stb.) biztosították a széles társadalmi érintettséget és ellenérzést – a legnépszerűbb sportághoz kapcsolódó jelenség, azaz a hangos szurkolás és a zászlólobogtatás, nem szült a társadalomban veszélyérzetet. Ne feledjük azt sem, hogy a mérkőzéssel befejeződött a bajnokság, és alig egy hónap múlva kezdődött a tokiói olimpia, amely alatt nem volt célszerű szurkoló- (sőt szurkolás-)ellenes kampányt folytatni, utána pedig azért nem volt ildomos, mert a magyar fociválogatott, benne több ferencvárosi játékoskal, olimpiai aranyérmet nyert.

Az is elképzelhető, hogy az 1956-tal megteremtett hasonlóság miatt nem kívánt a felső vezetés nagyobb kampányt indítani. (Mint láttuk, a jelentés igyekezett direkt kapcsolatot teremteni „1964” és „1956” között.) A rendszer ugyanis a hatvanas évek elejétől mind kevesebbet hivatkozott az 1956-os „ellenforradalomra”, és ezzel kapcsolatban egyre inkább az elhallgatást, a tabusítást választotta. A hatalom ezzel azt sugallta, hogy már nem kell félni az ellenforradalomtól (és az ellenforradalmároktól – ezt jelezte az 1963-as „nagy” amnesztia). A BRFK vezetőjének jelentése azonban azt mutatja, hogy voltak olyanok a rendszeren belül, akik nem így gondolták, és azt próbálták bizonyítani, hogy továbbra is súlyos veszélyforrásról van szó. A lelátókon és a sportpályákon „támadó” ellenforradalom képe mindazonáltal 1956 karikatúrájaként jelenik meg – marxi (és nem marxista) értelemben.³³ *„Hegel megjegyzi valahol, hogy minden nagy világtörténelmi tény és személy úgyszólván kétszer kerül színre. Elfelelte hozzáfűzni: egyszer mint tragédia, mászor mint bohózat.”*³⁴ Marx példáihoz – Caussidière Danton helyett, Louis Blanc Robespierre helyett, az 1848–1851-es hegypárt az 1793–1795-ös hegypárt helyett, az unokaöcs a nagybáty helyett – hasonlóan ekképpen (is) olvasható az, ahogy a rendőrségi szövegekben megjelennek a futballhuligánok a fegyveres „ellenforradalmárok” helyett, kereplők és más zajkeltő eszközök a gépfegyverek helyett, a Népstadion a Corvin köz helyett, az FTC-elnökség a Nagy Imre-csoport helyett. Ám a legfelső vezetés a jelek szerint 1964-ben nem kívánta egy bohózat ürügyén az 1956 utáni megtorlás diskurzusát a nyilvánosságban életre kelteni.

Lehetséges, hogy nem csak konkrétan az 1956-os párhuzam játszott szerepet a kezdeményezés elfojtásában, hanem az is, hogy a BRFK vezetőjének jelentésében megfogalmazott probléma általánosságban véve is túlságosan politikai volt, amelyből nehéz – ha nem lehetetlen – volt társadalmi kérdést kreálni. A jelentés persze igyekezett szélesebb társadalmi, hogy azt ne mondjam, nemzeti érintettséget kelteni: szerepel benne ugyanis, hogy az FTC szurkolók több esetben úgy készítettek zöld-fehér zászlókat, hogy az utcákra kitett nemzetiszínű zászlókból kivágták a piros színt. (Arról a szöveg szerzője talán nem is tudott, hogy a klubszínnek – virtuálisan persze – éppen így alakultak ki. Mint az a jubileumi egyesülettörténetben olvasható, az alapítók „[m]agától értetődőnek tartották, hogy a nemzeti színekből válasszák az egyesület színeit”: mivel a pár évvel korábban alapított BTC már lefoglalta a piros-fehéret, így maradt a zöld-fehér.³⁵ A nemzeti zászló felidézése jelezte „az asszimiláció útjára lé-

³³ Vö. WHITE, 1973. 320–327.

³⁴ MARX, é. n. 11.

³⁵ MAJOR–NAGY–VÁRSZEGI, 1974. 14.

pett német eredetű »alsó-közép« városi csoportok nemzeti elkötelezettségét”.³⁶) A piros színű rész eltávolítása mindazonáltal kommunistaellenes tettként is értelmezhető a szövegben, ugyanis konkrét eseteket csak Hruscsov és Tito magyarországi látogatásával kapcsolatban említi a szöveg. Bárhogy is volt, a társadalom depolitizálására törekvő Kádár-rendszer feltehetőleg nem kívánt egy ennyire politikai kampányba kezdeni, így a probléma állambiztonsági, rendőrségi és sportszervezési kérdés maradt.

*

A morális pánik során kialakult képzetek beépülnek a társadalom hiedelemrendszerébe. Jelen eset arra szolgálhat bizonyítékként, hogy annak elmaradása, „hiánya” is hasonlóképpen rögzülhet. Ez, továbbá a fentebb már említett tudatos elidegenítés és felejtés eredményezte azt, hogy az 1964. szeptember 13-i események kihullottak a fradista kollektív emlékezetből. Jellemző módon az FTC félhivatalos krónikáiba sem kerültek bele: az egyesület házi történetírója, Nagy Béla klubtörténeti „naplójának” 1982-ben megjelent részében csak a *Népsport* korabeli tudósításait adja vissza, azaz kizárólag a nézőtíren lobogó zöld-fehér zászlókról, az egész mérkőzés alatt folytatódó ünneplésről számol be, majd a csapat történetének e fejezetét egy békés, már-már idilli képpel zárja: „A függöny legördült. Izgalommentes fináléval ért véget az 1964. évi bajnokság.”³⁷ A Fradi bajnokcsapatát bemutató 2001-es munkájában a rendbontások elmaradása már explicit módon fogalmazódott meg: „A Mészáros József csapatát köszöntő beszédek között tombolva ünnepeltek a nézők – a lelátón. Akkoriban nem volt szokás, hogy a drukkerok beözönlenek a pályára.”³⁸ A hatvanas évekről szóló beszámoló azonban már az 1990-es és a 2000-es évek futballhuliganizmus-diskurzusának részeként olvasandó.

Felhasznált irodalom és rövidítések

- ÁBTL   Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
           3.1.2. Munka-dossziék. M-34523/4. „Bakos Miklós” ügynök jelentései.
           3.1.5. Operatív dossziék. O-19460/1. MTS nemzetközi kapcsolatai.
- BARÁTH
 2008   BARÁTH Magdolna: „Mi igen is büszkék vagyunk az Államvédelmi Hatóság harcos munkájára.” Részletek a rendőrség forradalom utáni átszervezéséről tartott értekezlet jegyzőkönyvéből. In: *Betekintő*, 2008/1.
<http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=76>. [2010. augusztus 1.]
- COHEN
 1972   COHEN, Stanley: *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of Mods and Rockers*. London, MacGibbon and Kee, 1972.
- ENDRÓDI
 1965   *A magyar sport évkönyve 1965*. Szerk.: ENDRÓDI Lajos. Budapest, Sport, 1965.

³⁶ HADAS-KARÁDY, 1995. 95.

³⁷ NAGY, 1982. 17–18.

³⁸ NAGY, 2001. 116.

GOODE-BEN-YEHUDA

1994 GOODE, Erich – BEN-YEHUDA, Nachman: *Moral Panics. The Social Construction of Deviance*. Oxford–Cambridge (USA), Blackwell, 1994.

HADAS-KARÁDY

1995 HADAS Miklós – KARÁDY Viktor: Futball és társadalmi identitás. In: *Replika*, 6. (1995) 17–18. sz. 89–120.

KITZINGER

2000 KITZINGER Dávid: A morális pánik elmélete. In: *Replika*, 11. (2000) 40. sz. 23–48.

MAJOR-NAGY-VÁRSZEGI

1974 MAJOR János – NAGY Béla – VÁRSZEGI János: *Zöld-fehérben. Az FTC 75 éve*. Budapest, Sport, 1974.

MARX

é. n. MARX, Karl: *Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája*. Budapest, Kossuth, é. n.

MSzMP

1973 *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*. Sajtó alá rendezte: VASS Henrik és SÁGVÁRI Ágnes. Budapest, Kossuth, 1973².

NAGY

1982 NAGY Béla: *FTC-napló 1964–1966*. Budapest, Mezőgazdasági, 1982.

2001 NAGY Béla: *Fradí huszonhét! Bajnokcsapatok 1903–2001*. Budapest, Carving, 2001.

NAGY-CSERÉ

2009 NAGY-CSERÉ Áron: Az ellenség neve: „huligán”. In: *A politikai diktatúra társadalmiasítása. Nyelv, erőszak, kollaboráció, ellenállás, alkalmazkodás*. Szerk.: Ö. KOVÁCS József – KUNT Gergely. Miskolc, Miskolci Egyetem Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, 2009. 125–133.

PINTÉR

2002 PINTÉR Tamás: „Szívvel, lélekkel és ésszel.” Volt államvédelmi beosztottak levele Kádár Jánoshoz 1956 decemberében. In: *ArchívNet*, 2. (2002) 2. sz. http://www.archivnet.hu/rovat/cikk.phtml?cikk_kod=76 [2009. november 20.]

RAINER M.

2008 RAINER M. János: *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei 1957–1989*. Budapest, 1956-os Intézet, 2008.

TAKÁCS

2007 TAKÁCS Tibor: Államvédelmi helyzetértékelés 1956 decemberében. In: *Betekintő*, 2007/2. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=52> [2010. augusztus 1.]

TISCHLER

2004 TISCHLER János: Hogyan nem szerették a Fradit? A kádári hatalom és a Ferencváros az 1960-as években. In: *Élet és Irodalom*, 48. (2004. május 14.) 20. sz. 3–4.

WHITE

1973 WHITE, Hayden: *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore–London, John Hopkins UP, 1973.